

TANRI'NİN MÜKEMMELLİĞİ VE HÜRRİYET: MORRİSTON'A CEVAP*

God's Perfection and Freedom: A Reply to Morrision

Yazar: Robert T. LEHE

Çeviri: Hüsamettin YILDIRIM

Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

e-posta: hyildirim@firat.edu.tr

Son zamanlarda *Faith and Philosophy*'deki bir makalede, Wesley Morrision, önceki makalesinde Tanrı'nın hür olmasının gerekliliğini ileri sürerken, daha sonraki makalede bu şartın -Tanrı tüm mümkün dünyalarda ahlaken mükemmeldir- gerekli olmadığını, Plantinga'nın Hür İrade Savunması'nın, onun ontolojik delili uyarladığı şekli ile uyuşmadığını tartışır. Morrision'a göre Tanrı'nın mükemmelliği ahlaki iyiliği içerir, bu bakımdan Tanrı'nın hür olması, bazı mümkün dünyalarda Tanrı'nın yanlış eylemler de bulunmasının zorunlu olmasını gerektirir. Ben Morrision'un, hem Tanrı'nın mükemmelliği hem de onun hürriyeti kavramı ile ilgili düşüncesinin yanlış temele dayandığı düşüncesindeyim. Tanrı'nın mükemmelliği, bazı mümkün dünyalarda yanlış eylemde bulunması gibi bir yükümlülüğünün olmasını gerektirmez ve Tanrı'nın hür olarak gerçekleştirdiği bir fiili, bazı mümkün dünyalarda gerçekleştirmeyeceği anlamına gelmez.

* Yukarıda çevirisi sunulan makale, Robert T. Lehe, "God's Perfection and Freedom: A Reply to Morrision", *Faith and Philosophy*, Vol. 3, No. 3, July, 1986, s. 319-323. sayfalar arsında yayınlanmıştır.

Son dönemlerdeki *Faith and Philosophy*'de, Wesley Morriston, Plantinga'nın Tanrı'nın Hür İrade Savunması ile onun ontolojik delil versiyonunun birbiri ile uyuşmadığını tartışıyor.¹ O, ontolojik delilin bir şartı olarak, Tanrı'nın, tüm mümkün dünyalarda ahlaken mükemmel olduğunu, fakat bununla birlikte Hür İrade Savunması'nın bir anlamda Tanrı'nın tüm mümkün dünyalarda ahlaken mükemmel olamayacağını işaret ettiğini tartışmak suretiyle ortaya koyar. Morriston şöyle söyler; ahlaki iyilik, hürriyeti ve hürriyette yanlış yapmanın imkânını -hür bir fail, bazı mümkün dünyalarda yanlış bir eylem yapabilir- gerektirdiği için Tanrı, tüm mümkün dünyalarda ahlaken mükemmel olamaz. Morriston açısından bu, yanlış yapmanın imkânsızlığını ima ettiği için, tüm mümkün dünyalarda ahlaki mükemmellik mantiken imkânsızdır, fakat bir failin *ahlaki* mükemmelliğe sahip olması için yanlış yapma imkânını işaret eden anlamda anlamlı hür olması gerekir. Bu makalenin amacı, Plantinga'nın Hür İrade Savunması, Tanrı'nın mükemmelliği ve hürriyeti gibi yanlış bir kavrama dayanmaktadır diyen Morriston'un yaptığı karşı saldırılarını göstermektir. Bu yanlış kavramlar, sadece ontolojik delil ve Hür İrade Savunması'nın uygunluğunu değil aynı zamanda Tanrı'nın mükemmelliği kavramının da altını oymaktadır.

Plantinga ve Morriston'un üzerinde tartıştığı bir diğer husus, Hür İrade Savunması'na göre, Tanrı'nın anlamlı hürriyete sahip kişiler yaratmasının bir sonucu olarak, Tanrı'nın iyiliği dünyada kötülüğün varlığı ile uyur ki, bu, Tanrı'nın bilfiil dünyanın sahip olduğu ahlaki iyilik kadar bir dünya yaratma imkânının bir koşuludur. Ahlaki kötülüğün olmadığı bir dünya, ahlaki iyiliğin olmadığı bir dünya olurdu ve bilfiil dünyada ahlaki iyiliğin miktarının kötülüğe galip gelecek şekilde çok iyi olan bir dünya olması mümkündür. Hür İrade Savunması, ahlaki iyiliğin üstün değerine dayandığı için Morriston'a göre, bu, Tanrı'nın bir sıfat olarak ahlaki iyiliğe sahip olmasını gerektirir. Bu sırayla Tanrı'nın mümkün dünyalarda yanlış yapmasını da gerektirmesi anlamında Tanrı'nın yeterince hür olmasını gerektirir. Morriston, Plantinga'nın anlamlı hür tanımından aşağıdaki hükümü çıkarır.

Şayet bir kişi, belirli bir fiille ilgili olarak hür ise, bu durumda o, fiili yapmakta veya yapmamakta hürdür. Önceden gelen hiçbir koşul ve/veya nedensellik kanunları, onun fiilini gerçekleştirmesini veya gerçekleştirmemesini belirleyemez. Bu noktada o anda, fiili gerçekleştirmek veya gerçekleştirmemek onun gücü dâhilindedir.²

Hürriyet, bir fiilin gerçekleştirilmesinin veya gerçekleştirilmemesinin imkânını gerektirdiğine göre, Tanrı'nın hür olarak gerçekleştirdiği *iyi* fiillerden her hangi biri, bazı mümkün dünyalarda bunu

¹ Wesley Morriston, "Is God Significantly Free", *Faith and Philosophy*, Vol. 2, No. 3, July, 1985, p. 257-264

² Alvin Plantinga, *God, Freedom and Evil*, (Grand Rapids, Michigan: Eerdmans, 1978), p. 29.

gerçekleştirmeyeceği bir fiil olmalıdır. Ancak Tanrı, yarattığı tüm mümkün dünyalardaki noksanlıktan uzak olduğuna göre, bu durum Tanrı'nın mutlak mükemmelliği ile uyuzmaz.

Morrison'un argümanındaki ilkesel zorluklar, onun Tanrı'nın mükemmelliği ve hürriyetini anlama tarzından kaynaklanmaktadır. Haydi, biz ilk olarak ahlaki mükemmellik hakkındaki Morrison'un söylediklerinden başlayalım. O, Tanrı'nın mükemmelliğinin -Plantinga'nın Hür İrade Savunması'na göre- *ahlaki* iyiliği içermesi gerektiğini iddia eder. İyiliğin bu tarzı, ahlaki olmayan iyilikten daha iyidir ve Tanrı, iyiliğin en mükemmel biçimine sahip olmalıdır. Ahlakı değer, zevk alma veya yemek yapma ile ilgili değerden daha üstün olduğu kesinlikle doğrudur fakat bundan, en mükemmel varlığın bazı mümkün dünyalarda yanlış yapması gerekir anlamında ahlaki bir varlık olmalıdır sonucu kesinlikle çıkmaz. Biz, Tanrı'nın ahlaki mükemmelliği hakkında ve ahlak kanunlarına aykırı hareket etmesinin imkânsızlığı hakkında söylediklerinden, Tanrı'nın ahlaki mükemmelliğine nasıl işaret ettiğini, Kant'ın ifadelerini dikkate almak sureti ile görebiliriz.³ Kant, en yüksek iyi'nin -sınırlı varlıklar için de- kanuna uygun işler yapmayı gerektiren bir iyi isteme olduğunu kanıtlamaya çalışır. Ödev, objektif olarak zorunlu olan kanuna bağlı olmayı gerektirir, fakat ödevle bağlılık, sübjektif olarak kontenjandır. Şöyle söylenebilir; kanun zorlayıcıdır fakat birisi ona itaat edip etmeyeceğine hür olarak karar vermelidir ve birinin ödevle itaat etmemesi mümkündür. Şimdi Kant, Tanrı için ahlak kanunu objektif olduğu kadar sübjektif olarak da zorunlu olduğuna göre, Tanrı'nın ödevi ve ahlaki zorunluluğunun bulunmadığını söyler. Her mümkün dünyada Tanrı, mükemmel şekilde kanuna uyar. Eğer biz bunu, Tanrı'nın düşük seviyede bir ahlaki fail olduğunu ima ettiği şeklinde anlarsak, muhtemelen Tanrı'nın *ahlaki olarak* iyi olmadığını söyleyebiliriz, fakat Tanrı'nın varlık tarzı ve mükemmelliği öyledir ki, zorunluluk ve ödev sıfatlarına uygun düşmez; Şimdi burada ödev, sadece sınırlı varlıkların yapabileceği bir şeydir. Kant, Tanrı'nın ahlaken iyi olduğunu fakat O'nun ahlaken iyi olan varlık tarzının, gerçekleştirmesi zorunlu ve gerçekleştirmede hatalı olabileceği ödev ve zorunlulukların bulunduğu gibi bir durumu gerektirmediğini ifade etti. Bu şekilde bir ödevin varlığı, kendinden üstün bir kanuna tabi olan varlığı ifade eder ve Tanrı'nın üstünde hiçbir kanun yoktur ve O'nun kendi iradesine uygun olarak yaptığı hiçbir iyiliğin standardı, O'nun için aşkın değildir. Bu, Tanrı'nın ahlaki niteliğinin bulunmayışı sebebiyle daha alt seviyede bulunduğu anlamına gelmez, O'nun ahlaki ödevinin olmayışı, insan altı bir varlıktan farklıdır. (kendi üzerinde bir kanuna boyun eğmesi gerekeceği için, kendinde ödev bulunmaması -mutlak otonominin olmayışı- sebebiyle Tanrı'nın ahlaki ödevi yoktur/bulunmaz demek yanlış bir yola sevk edebilir.) Bir goril, akli bir

³ Immanuel Kant, *Foundations of the Metaphysics of Morals*, trans., Lewis White Beck, (Indianapolis, Indiana: Bobbs- Merrill Company, Inc., 1976), pp. 29-31

iradeye sahip olmadığı için ödevle yükümlü değildir ve böylece insandan daha aşağıdadır. Tanrı'nın iradesi mükemmel olarak rasyonel olduğu için ödevle yükümlü değildir, O'nun iradesi, akli ile mükemmel bir uyma sahiptir. Bu Tanrı'yı diğer ahlaki faillerden daha az değil, daha fazla mükemmel yapar.

Ben bu noktayı Kant'ın etiğine uygun biçimde oluşturuyorum, fakat bir başkası, diğer ahlak teorilerine göre yeniden formüle edebilirdi. Şayet biz ahlaki iyiliği, temelde ahlaki değerlerin gerçekleştirilmesi şeklinde kabul edecek olursak, o zaman bu sınırlı varlıkların daha erdemli olmak için, insan aktivitesinin çeşitli eylemlerinde erdemi gerçekleştirme potansiyellerinin olmasını gerektirir. Ahlaki erdemi kazanma, kendi tabiatlarından kaynaklanan bir zorunlulukla, gerçekleştirilmeyen potansiyelleri gerçekleştirilmeyi kapsar. Böylece ahlaki erdemi kazanmaya ödev olarak sahip olan insan, bu kazanmanın kontenjanlığına delalet eder. Bu, Tanrı'nın iyiliğinin ahlaki erdemi kazanmayı kapsamadığına işaret eder. Fakat Tanrı'nın varlığı tamamıyla gerçekleşmiş ve mutlak mükemmel olduğundan dolayı, bu açıdan ahlaki bir fail olmaması sebebiyle Tanrı hakkında bu bir eksiklik değildir.

Ontolojik delil, Tanrı'nın mükemmel varlık olmasını gerektirir. Morriston'a göre Tanrı, tüm mümkün dünyalarda ahlaki olmayan en yüksek iyiliğe sahip olabilir (ve olmalıdır), fakat en yüksek *ahlaki* mükemmelliğe, bilfiil dünya dâhil sadece bazı mümkün dünyalarda sahip olabilir. Böylece Tanrı, tüm mümkün dünyalarda "her şeye gücü yeten" ve "her şeyi bilen" olur fakat -ahlaki olarak hür olduğu için- Tanrı, bilfiil dünyada ahlaki olarak mükemmel olmasına rağmen, tüm mümkün dünyalarda ahlaken mükemmel olamaz. Morriston'un Tanrı'nın tüm mümkün dünyalarda ahlaken mükemmel olmadığını söylemesinin nedeni, *ahlaki* iyilik kavramının işaret ettiği anlamdan kaynaklanıyor ki, buna sahip olan bir fail, bunu sadece kontenjan olarak yapabilir, çünkü ahlaki zorunluluklar fiilleri gerçekleştirilmeme imkânına da sahip olmaya dalalet eder. Fakat bir şekilde bizim bundan Tanrı'nın iyiliğinin bazı mümkün dünyalarda kötülük yapmasını şart koştuğu anlamını çıkarmamız gerekmez. O halde problem, tüm mümkün dünyalarda iyi yapan Tanrı'nın bazı mümkün dünyalarda yanlış yapan yüce bir varlık olup olmadığıdır (daima iyi olanı kontenjan olarak yapan bir varlık). Bu açıkça gösteriyor ki, daima zorunlu olarak iyiyi yapan bir Tanrı, -Tüm mümkün dünyalarda daima iyiyi yapma niteliğinin Tanrı'ya atfedilmesinde bir takım mantiki tutarsızlıklar olmadıkça- sadece kontenjan olarak iyiyi yapan bir Tanrı'dan daha iyidir. Hür İrade Savunucusu sayesinde ortaya çıkmaktadır ki, Tanrı'nın sınırlı varlıkların ahlaki mücadeleyle yükümlü oldukları bir dünya yaratması noktasında, Tanrı'nın bazı mümkün dünyalarda yanlış yapmasını gerektirdiği anlamda ahlaki bir fail olmasının zorunlu olduğunu göstermemektedir.

Şimdi Morriston, yağmurdan kaçarken doluya tutulduğumu ileri sürebilir. Ben, Tanrı'nın hürriyeti pahasına yanılmazlığını kazanıyorum ve

bu ikincisi Hür İrade Savunması için çok önemlidir. Bu Morrison'un Hür İrade Savunması⁴ hakkındaki tartışması -onun Tanrı'nın hürriyeti kavramı ile ilgili ikinci zorluğu ortaya çıkarır. Hürriyet, yalnızca özgürlükçü anlamda fiilleri gerçekleştirme ya da gerçekleştirilmeme olarak anlaşıldığı sürece hürriyet ve Tanrı'nın mükemmelliğinin uzlaştırılmasında kaçınılmaz zorluklar olacaktır. Ahlaki ödevlerde olduğu gibi hürriyetin bu tarzına sahip olma, mükemmellikten daha çok bir eksiklik olabilir. Tanrı'nın hürriyetinin 'başka türlü yapma imkânı' anlamından ibaret olmadığı, fakat O'nun varlığının zorunluluğu tümüyle kendi kendini belirlediği ve O'nun iradesi tümüyle iyiliğe uygun olarak belirlendiği şeklinde anlaşılması çok eski bir gelenektir. Tanrı, en yüksek iyi olduğu sürece bu iki nokta nihai olarak birdir. İyi olmayanı istemek, sonuçta hürriyetten ziyade kendinde bir eksikliğin ifade edilmeşi /kendi kendini inkar etmek demektir. Kötülük yapmada kendi kendine engel olabilen birinin hürriyetinin sınırlanması, şimdiye kadar bu şekildedir, tabi buna rağmen, kendi kendini engelleme hürriyetine sahip olan birisi, hiçbir hürriyete sahip olmayandan daha hürdür. Hürriyetin bir fiili gerçekleştirme veya gerçekleştirilmemeden daha derin anlamı, kendisinin üzerinde bir otoriteye bağlı olmayan ve hiçbir kimsenin sınırlayamadığı bir varlık anlamında hürriyettir. Plantinga'nın hürriyet tanımı, önceden gelen sebepler yoluyla sınırlanmadan bağımsız olmayı kapsar. Sınırlı kişiler için, hürriyetin bu çeşidi, başka türlü yapabilmeyi içerebilir. Fakat Tanrı dikkate alındığında, önceden gelen sebepler yoluyla sınırlanmadan bağımsız olma, Tanrı'nın bir fiili yapma ihtimali veya yapmama ihtimalini işaret etmez. Tanrı, kendi varlığı, kendi iradesi ve kendi iyiliği ile mükemmel olarak birleşir ve bu sebeple O'nun iyi olan şeyden başkasını yapması mümkün değildir. Bu imkânsızlık, Tanrı'da bir sınırlanmadan dolayı değildir, fakat Tanrı'nın kendi kendini sınırlamış olması ve mükemmel olarak iyi olmasındandır. Sınırlı failere uygun bir hürriyet tanımını Tanrı'ya atfetmek ve bundan Tanrı'nın (bazı mümkün dünyalarda), ahlaki hatalar yapabileceği sonucunu çıkarmak, Tanrı'yı sınırlı bir insan gibi ele almak demektir.

Hürriyet, varlıkların ahlaki iyiliği kazanmalarını mümkün kıldığına göre, Tanrı'nın anlamlı hürriyete sahip olan varlıklar için daha iyi olan bir dünya yaratmış olması, Hür İrade Savunması için önemlidir. Çünkü insanlar sınırlıdır ve mükemmel değildir, onların sahip olduğu hürriyet, iyiliği yapıp yapmamayı seçmek zorunda olduklarını işaret eder ve onlar, muhtemelen yanlış seçebilirler. Tanrı'nın varlığı ve onların kendi varlıklarıyla ilgili tüm ahenginde/düzeninde, sınırlı varlıklar, mükemmel olmadıkları ve mutlak

⁴ Plantinga bir bakıma Tanrı'nın hürriyetinin Morrison'un eleştirisine karşı savunmasını olduğunu düşünebilir. Fakat Hür irade Savunması ile ilgili onun versiyonunda Tanrı'nın bazı mümkün dünyalarda kötülük yaptığına işaret edecek anlamda Tanrı'nın özgürlüğe sahip olmasını gerektirecek hiçbir şey bulunmaz. Başka türlü yapabilme imkanını işaret edecek anlamda sınırlı varlıklar için söz konusu olan hürriyetin aynı şekilde Tanrı'nın hürriyeti içinde geçerli olduğu anlamına gelmez.

olarak kendi kendilerini belirlemedikleri ölçüde yanlırlar. Fakat onlar, ahlaki iyiliğin bir derecesini kazanmak için gayret göstermek sureti ile Tanrı'nın iyiliğinden pay sahibi olabilirler. Anlamli hürriyet ve ahlaki iyilik, Hür İrade Savunması ile ilişkili bir değer olduğu için Morrison, Plantinga açısından ve Tanrı'nın ahlaki olarak iyi ve anlamli hürriyet varsayımını, Hür İrade Savunması için önemli görür. Ben, Tanrı'nın kötülüğü yapma imkânını işaret edecek şekilde "anlamli hür" olmaksızın ahlaken mükemmel ve hür olabileceğini düşünüyorum. Ontolojik delil ile uyumlu olması ve Hür İrade Savunması'nın başarılı olması için Tanrı, mutlak mükemmel ve hür olmalıdır. Fakat Tanrı'nın hür olma biçimi, insanınkinden daha üstün ve farklıdır. Plantinga'nın bakış açısında Tanrı'nın "anlamli hürriyet"e sahip olmaması, sınırlı varlıklar için bu hürriyetin değerini düşürmez. Tanrı için "anlamli hür" olma bir kusur/ eksiklik olurdu; fakat bu hürriyet, iyiliğin bir tarzını kazanma imkânını sınırlı varlığa verir ki, bununla beraber Tanrı'ya daha çok benzeyebilirler/yakınlaşabilirler. Bu yüzden biz, Morrison'un yaptığı gibi, anlamli hür olan sınırlı varlıkları içine alan dünyanın daha iyi olduğunu, Tanrı'nın da aynı derecede hürriyete sahip olması gerektiğini düşünmüyoruz. İnsanların anlamli hür olmaları sebebiyle Tanrıya benzemeleri/yakınlaşmaları, Tanrı'nın da insanla aynı derecede hürriyete sahip olmasını icab ettirmez.

Bu nedenle Hür İrade Savunması, ontolojik delil ile uyumsuz değildir ve daha önemlisi Tanrı'nın mutlak mükemmelliği ile de uyumsuz değildir. Biz Tanrı'nın hürriyetini ve iyiliğini, kötülük yaptığı mümkün dünyaların olduğuna işaret etmeyen bir şekilde anlayabiliriz. Bir kimse, sadece sınırlı varlıklara atfedilen hürriyet ve iyilik tarzını Tanrı'ya atfetmekten kaçındığı takdirde, Morrison'un Plantinga'nın Hür İrade Savunması'nda bulunduğu zorluklar ortadan kalkacaktır.